UN POCAL BAROC DIN COLECȚIA DE STICLĂ ARTISTICĂ A MUZEULUI BRUKENTHAL

Dr. Herbert HOFFMANN și Maria BUCUR

Printre multiplele piese de factură, formă și calitate artistică deosebite, din colecția de sticlă artistică a Muzeului Brukenthal, atrage atenția un pahar-pocal cu capac, cu o siluetă specifică sticlăriei baroce de lux, de la sfîrșitul secolului al XVII-lea—începutul secolului al XVIII-lea.

Este vorba de un vas de sticlă (nr. inv. M 1768) incoloră, translucidă, realizat parțial prin suflare în matriță, șlefuire și gravare (fig. 1). Talpa, în formă de disc puțin convex, cu o ridicătură accentuată spre centru, constituie baza piciorului propriu-zis, bitronconic, în formă de balustru, deasupra căruia se ridică o cupă ovală în secțiune, cu un contur frînt în 12 segmente, ca rezultat al fațetării suprafeței pereților. Masa de sticlă incoloră prezintă în porțiunea piciorului propriu-zis fire de sticlă colorată, de un roșu rubiniu și din pigment auriu-metalic, dispuse ambele în fîșii verticale mai late în partea superioară și îngustîndu-se spre bază. Capacul, în formă de bulb aplatizat, cu o porțiune pronunțată evazată, care preia ductul liniei exterioare a cupei, formează un gen de capitel care repetă structura morfologică a cupei, constituind la rîndul său baza unei cupole ușor bombate, terminată printr-o nodozitate, ambele polifațetate.

Între nodul-mîner și capacul propriu-zis sînt intercalate două inele de sticlă care, de fapt, reprezintă rezultatul lipirii nodului de capac, în starea de masă maleabilă.

Elementele componente ale vasului sînt realizate fie prin modelare liberă (strunjire) : buză, piciorul în formă brută și nodul capacului, fie prin suflare în matriță : cupa și capacul. Realizarea siluetei definitive s-a făcut prin șlefuirea unor fațete convexe — pe 7 planuri la picior și cîte 12 la cupă și capac — dispuse la cel din urmă în 5 registre orizontale, registrul 3 alternînd fațete convexe cu altele concave, oferite de forma vasului, rezultate din modelarea pe pereții matriței.

La realizarea decorului amplasat în egală măsură pe cele trei elemente principale, picior, cupă și capac, contribuie 4 tehnici de șlefuire : a) șlefuire propriu-zisă de suprafață translucidă, b) șlefuire mată, c) gravare translucidă și d) gravare mată. Astfel, la discul bazei alternează elemente convexe de formă ovală, șlefuite pe partea inferioară a piciorului, cu tăieturi rectilinii gravate, ale căror axe converg spre centrul discului format pe baza piciorului.

Decorul piciorului-balustru se rezumă la efectele produse de amintitele fîșii colorate, roșii și aurii, introduse în masa fluidă, cît și la fațetarea pe două registre.

Capacul oferă gravorului o porțiune propice pentru decorare în brîul bulbucat, pe această suprafață gravîndu-se o ghirlandă discontinuă realizată din elemente fitomorfe (frunze, flori). În dispunerea acestor elemente ornamentale se distinge o intenție netă de aplicare a unei simetrii cît mai perfecte, florile prezentîndu-se în stilizări strict stelare (suprafețele laterale) sau de crini (plan, față, spate), opuși față de un ax orizontal, ax care sub aspect plastic preia funcția tulpinei unor palmete, de asemenea simetric rezolvate. Nodul propriu-zis, ovoidal, prezintă doar decorul realizat prin fațetarea pe nouă fețe în două registre suprapuse.

Cupa, ca parte principală a pocalului, este normal să primească și atenția cuvenită din partea gravorului. Decorul realizat prin șlefuire mată, gravare mată și translucidă, prezintă un blazon ducal secondat lateral de frunze de palmier ale căror tulpini se încrucișează sub baza blazonului.

Analiza stilistică a pocalului îl plasează la sfîrșitul secolului al XVII-lea sau mal bine zis în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, dată fiind silueta net barocă a paharului și mai ales a

https://biblioteca-digitala.ro

capacului. Elementele fitomorfe amintite în legătură cu decorul capacului, prin caracteristicile lor de un dinamism reținut și o sobrietate sugerată de însăși ordonarea precisă aproape clasicistă a componentelor, împreună cu o serie de alte trăsături pe care le vom analiza mai jos, ne fac ca să ne îndreptăm atenția nu spre manufacturile de sticlă din nordul Germaniei (Köln, Berlin), unde în secolul al XVIII-lea pătrunsese o tendință dominată de clasicismul palladian venit prin filiera Țărilor de Jos mai precis a Olandei, ci spre o manufactură din sudul sau sud-estul sferei barocului german, acolo unde barocul francez, îmbinat cu clasicismul, își spunea cuvîntul.

Partea care ne reține atenția în mod deosebit (în special prin faptul că în mod obișnuit este un element de datare cronologică, dar și de localizare) este blazonul amintit, asupra căruia va trebui să insistăm mai mult.

Adeseori în descifrarea unor compoziții heraldice se întîmpină greutăți prin faptul că respectiva imagine reprezintă un blazon sau o stemă a unei persoane aparținînd unor familii sau spițe nobiliare de mai mică importanță, ale căror simboluri heraldice pot fi găsite numai cu mare greutate în literatura de specialitate.

Avem de a face în cazul nostru cu un blazon ducal, fapt atestat prin apariția coroanei ducale deasupra mantoului pe care se profilează blazonul; astfel a fost redus numărul obiectivelor, mărindu-se totodată coeficientul de reușită a identificării.

Blazonul (fig. 1 și 2a) se prezintă astfel: pe un mantou de hermină [1] cu siluetă de scut triunghiular-rotunjit, drapat la cele două extremități superioare, se profilează un scut de ecuson heraldic trilobat cu siluetă de cartuș baroc cordiform, încadrat lateral de acoperămîntul de coif, relativ stilizat, avînd dedesupt un colier de ordin și deasupra amintita coroană. Scutul propriu-zis este împărțit în 4 cîmpuri, primul (stînga sus), fiind acoperit cu romburi așezate în tablă de șah, cel de al doilea (dreapta sus) avînd reprezentat pe el un stindard pe care se profilează un vultur cu aripile deschise, cîmpul trei (stînga jos) arătînd doi pești adosați, iar cîmpul patru (dreapta jos) — un bust de bărbat cu barbă și tichie pe cap.

Analiza heraldică ne-a dus la concluzia că este vorba de un blazon care trebuie să fie pus în legătură cu ducatul, mai tîrziu regatul, Württemberg, în al cărui blazon intrau cele patru steme amintite mai jos (fig. 2a).

Cîmpul corespunde stemei ducilor de Teck, culorile, aur și negru, au fost realizate de gravor prin romburi mate (negru) alternînd cu romburi translucide (galben) [2].

În cel de-al doilea cîmp este prezentată stema comitatului Gröningen: portdrapelul roșu, stindardul galben sau auriu cu un ciucure, avînd pe el un vultur negru cu capul întors spre dreapta. Este vorba de stindardul de asalt al Imperiului Romano-German [3].

Cîmpul trei reprezintă pe un fond translucid doi pești gravați mat, anume stema comitatului Mömpelgard [4].

Cîmpul patru reprezintă stema orașului și feudei Heidenheim: un bărbat cu tichie albastră și roșie și haină roșie cu guler argintiu, fondul scutului fiind auriu [5].

Colierul, amintit ca făcînd parte din decor, reprezintă colanul Marelui Ordin al Vulturului, fondat în 1702 de ducele de Württemberg (fig. 2, b).

Toate cele arătate mai sus ne indică deci că avem de-a face cu o constelație heraldică clar legată de ducii de Württemberg, cu toate că lipsește o parte esențială, scutul central al casei ducale cu cele trei coarne de cerb negre pe fond auriu (fig. 2, a).

Lipsa acestui element se face înțeleasă prin faptul că, în compoziția dată, un scut adăugat pe un loc central ar fi făcut ca, celelalte elemente să nu mai fie identificabile, acoperind în mod obligatoriu cel puțin a patra parte din fiecare din scuturile laterale amintite. Această remarcă odată acceptată ne permite deci să tragem o primă concluzie: avem de-a face cu un obiect confecționat pentru un reprezentant al dinastiei ducilor de Württemberg. Analiza heraldică ne oferă însă și alte date suplimentare și anume ne permite stabilirea epocii în care a fost confecționat pocalul. Aceasta poate fi plasată în jurul anului 1707. Ceea ce determină această ipoteză, care ar părea îndrăzneață, este faptul că scutul stemei feudei Heidenheim, care apare pe pahar, este atestat pentru prima oară în blazonul ducal începînd cu acest an, cînd ducele Eberhard Ludwig (1693—1733) hotărăște noua variantă a blazonului [6]. Această dată, ca limită minimă de la care putem porni, și trăsăturile morfologice și stilistice ale obiectului, care prin specificul baroc includ o datare mai tîrzie — cînd manufacturile de sticlă aplică tot mai multe forme și decoruri de tip rococo — ne determină să atribuim pocalul discutat

---

[1] Efect obținut de gravor prin punctare în gravare clară, translucidă, pe fondul șlefuit mat al mantoului.

[2] Ducatul de Teck este în 1303 cedat, prin vînzare, Austriei și ducelui de Württemberg, cel din urmă devenind proprietar singular al acestuia în 1381, conferindu-i-se în 1495 și stema și titlul de duce de Teck de către împăratul Maximilian I (în *Brockhaus*, vol. 18, p. 515).

[3] Stindard al cărui purtător și păstrător devenise, din 1476, ducele de Württemberg. Începînd cu această dată, dinastia de Württemberg poartă stema pe blazonul ei.

[4] Montbellegarde (Montbèliard) — feudă care în 1444 ajunsese în proprietatea comitatului de Württemberg; în 1793 este anexată regatului Franței.

[5] Feudă ajunsă în proprietatea Württemberg-ului în 1504, prin războiul de succesiune legat de landul Pfalz. (în *Siebmacher Wappenbuch*, vol. I, 1857, p. 24).

[6] *Siebmacher Wappenbuch*, vol. I, p. 25).

https://biblioteca-digitala.ro

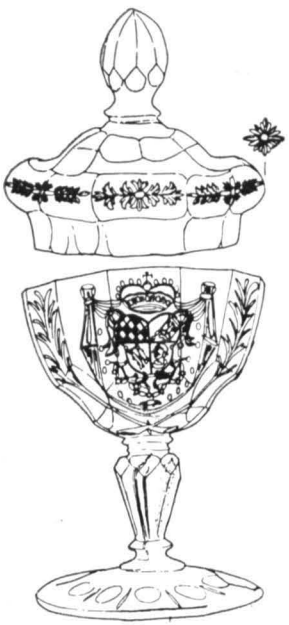

Fig. 1. Pocalul — ansamblu.
Fig. 2. a) Stema ducală a casei Württemberg; b) Colanul Marelui Ordin al Vulturului — detaliu.
Fig. 3. Pocalul din colecţia Muzeului Brukenthal (nr. inv. M 1768; înălţime 19 cm.).

tocmai ducelui Eberhard Ludwig, o personalitate din istoria Württembergului care a reuşit să se impună sub mai multe aspecte şi în primul rînd ca reprezentant al generaţiei regelui Ludovic al XIV-lea al Franţei, al cărui fast îl imită.

E deci plauzibil ca el să fi comandat servicii sau garnituri de veselă la una din manufacturile de prestigiu ale vremii.

Am căutat o determinare mai precisă a provenienţei obiectului analizat, bazaţi pe unele calităţi aproape identice, în special în ceea ce priveşte paharul propriu-zis, baza discoidală, piciorul în formă de balustru şi cupa ovală faţetată, ale acestui pahar şi cele găsite la două cupe cu capac aflate în posesia Muzeului Artizanatului din oraşul Köln (catalog. p. 313, nr. F. 2629, a, b, F. 270 a, b), ambele provenind din manufacturile boemiene şi atribuite începutului secolului al XVIII-lea. Diferenţa faţă de vasele de la Köln constă în forma, funcţia şi decorul capacului, cele de la Köln fiind concepute drept flacoane cu dop înşurubabil (dopurile lipsind la piesele respective), în timp ce exemplarul nostru are un capac propriu-zis. De asemenea, vasele de la Köln nu au decor pe cupă, în timp ce decorul gravat sau şlefuit de la discul de bază se compune din elemente similare cu cele de pe piesa de la Sibiu. Ceea ce ne sprijină în ipoteza noastră este un detaliu, nesemnificativ în aparenţă, şi anume o greşeală comisă de gravor care ne îndrumă cu precizie spre sud-estul Germaniei: deşi colanul ordinului amintit este corect redat, alternînd verigi de o formă specifică cu siluete de vulturi, acesta are drept pandantiv — în locul ordinului propriu-zis compus din crucea de Malta cu mici vulturi şi cu corni de vînătoare plasaţi între braţele ei — un animal patruped; acesta nu este decît o naivă redare a pandantivului ordinului Lînii de aur, ordin instituit în 1429 de Filip de Burgundia ca ordin al casei de Habsburg, şi pînă în 1918 cea mai mare decoraţie a monarhiei habsburgice.

Familiarizarea unui gravor cu acest simbol ne indică faptul că el avea frecvent de a face cu această imagine, de altfel destul de greu de confundat cu imaginea crucii.

În consecinţă, gravorul lucra într-o manufactură din raza Imperiului Habsburgic, manufactură în care acest simbol heraldic era cunoscut. Deducţia dusă pînă la capăt ne îndrumă deci şi ea spre o manufactură boemiană.

Deci, recapitulînd pe scurt principalele date rezultate din identificarea pocalului, am ajuns la următoarea concluzie: piesa discutată este un produs de la începutul secolului al XVIII-lea (din jurul anului 1707), confecţionată într-o manufactură din Boemia pentru ducele Eberhard Ludwig de Württemberg, care a domnit între anii 1693 şi 1733.

https://biblioteca-digitala.ro